

صفات و ویژگی های تربیتی مبلغان از منظر قرآن

مقدمه

مبلغ واقعی کسی است که در سه زمینه شناختی، روان شناختی و رفتاری به سطحی از آگاهی و توانمندی رسیده است که می تواند راهنمای مردم در رسیدن به سوی آرمان ها و ارزش های الهی باشد.

صفات شناختی در برگیرنده صفاتی است که نشان دهنده بصیرت و معرفت فرد می باشد و شامل معرفت به خدا و اهل بیت و شناخت زمان و... می باشد.

صفات دیگری که از آن یاد می شود صفات روان شناختی است که حاکی از آرامش فرد و استمرار حرکتش در مسیر راه است و صفاتی همچون تواضع و ایمان و توکل و... را در بر می گیرد. صفاتی که در رفتار شخص بروز و ظهور دارد صفات رفتاری می باشد که نشان از معرفت و شناخت او می باشد و شامل شجاعت، ساده زیستی و نرم خویی و... است.

این پژوهش به شیوه ی کاربردی با استفاده از منابع قرآنی، روایی و تربیتی ویژگی های مبلغان را در سه حوزه فوق الذکر دسته بندی کرده و به توصیف و تبیین آنها می پردازد.

۱- صفات و ویژگی های شناختی

مهمترین صفات و ویژگی های شناختی که در اینجا به آن پرداخته می شود

عبارتست از:

۱-۱- معرفت به خداوند و ثقلین پیامبر ﷺ: خداشناسی علمی است که

در تکامل اخلاق، انسانیت و معنویت آدمی موثر است، ولی این تأثیرگذاری با به کارگیری زیاد و تکرار و توجه به آن در زنده بودن و فعال بودنش می تواند راهگشا باشد.

«وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ؛ ما در هر

امتی رسولی برانگیختیم که خدای یکتا را پرستید و از طاغوت اجتناب کنید.»^۱

این سر لوحه دعوت انبیاست. بنابراین، اصل توحید به عنوان یک اصل اساسی هیچ معنایی جز توحید خدا آن هم به عنوان یکی دانستن، یکی شمردن ندارد.^۲

امام علی علیه السلام می فرماید:

«أَوَّلُ الدِّينِ مَعْرِفَتُهُ وَكَمَالُ مَعْرِفَتِهِ التَّصَدِيقُ بِهِ وَكَمَالُ التَّصَدِيقِ بِهِ تَوْحِيدُهُ؛^۳

آغاز دین شناخت اوست، و کمال شناختش باور کردن او، و نهایت از باور کردنش یگانه دانستن او، و غایت یگانه دانستنش اخلاص به او.»

مهم ترین و عمده ترین راه که قرآن برای توجه دادن بشر به خدای جهان آفرین برگزیده مطالعه در موجودات عالم و بررسی شگفتی های خلقت است. گاهی قرآن در راه شناخت خداوند بشر را به کشف اسراری در خلقت انسان و موجودات دیگر نوید می دهد.^۴

امام باقر علیه السلام خطاب به ابو حمزه ثمالی فرمود:

إِنَّمَا يَعْبُدُ اللَّهُ مَنْ يَعْرِفُ اللَّهَ فَأَمَّا مَنْ لَا يَعْرِفُ اللَّهَ فَإِنَّمَا يَعْبُدُهُ هَكَذَا ضَلَالًا قُلْتُ جَعَلْتُ فِدَاكَ فَمَا مَعْرِفَةُ اللَّهِ قَالَ تَصَدِيقُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ تَصَدِيقُ رَسُولِهِ ﷺ

و مَوَالَاةُ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ الْإِئْتِمَامُ بِهِ وَ بِأَيْمَةِ الْهُدَى عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ الْبِرَاءَةُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ عَدُوِّهِمْ هَكَذَا يُعْرِفُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ؛^۵ این نتواند بود که کسی قادر به عبادت خداوند است که او را بشناسد و آن کس که خدا را نشناسد او را گمراهانه مورد عبادت قرار داده است. ابو حمزه پرسید: فدایت شوم معرفت به خداوند چیست؟ فرمود: تصدیق خداوند عزوجل، تصدیق پیامبر او ﷺ، و دوستداری و قبول ولایت علی علیه السلام و قبول پیشوایی او، و تصدیق و قبول پیشوایی ائمه هدی علیهم السلام و برائت از دشمنانشان در پیشگاه خداوند.

امام شناسی و پیروی از امام به عنوان رکنی واجب در حیات انسانی است.^۶

امام باقر علیه السلام می فرماید:

أَخْبَرَنِي عَنْ مَعْرِفَةِ الْإِمَامِ مِنْكُمْ وَاجِبَةٌ عَلَى جَمِيعِ الْخَلْقِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بَعَثَ مُحَمَّدًا ﷺ إِلَى النَّاسِ أَجْمَعِينَ رَسُولًا وَ حُجَّةً لِلَّهِ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِهِ فِي أَرْضِهِ فَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ بِمُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَ اتَّبَعَهُ وَ صَدَّقَهُ فَإِنَّ مَعْرِفَةَ الْإِمَامِ مِنَّا وَاجِبَةٌ عَلَيْهِ؛^۷ بفرمایید که آیا شناخت امام از خاندان شما بر همه خلائق واجب است؟ فرمود: همانا خداوند محمد ﷺ را فرستاد و حجت الهی را برای همه خلائقش در زمین برانگیخت. هر که به خدا و محمد ﷺ، پیامبر خدا، ایمان آورد و از او پیروی کند و تصدیقش نماید، شناخت امام خاندان ما بر او واجب خواهد بود.

از آن جا که قرآن کریم معجزه الهی و همسنگ اهل بیت پیامبر ﷺ است،

آشنایی هرچه بهتر با کتاب آسمانی از اصولیترین لوازم تبلیغ است.

قرآن کریم ما را به مبانی اسلام رهنمون می‌کند. کتابی است که به عنوان هدایت آمده است و علمی را تحت عنوان «هدایت» ارائه می‌دهد. هدایت به معنای وسیع کلمه که راهنمای سعادت فرد و جامعه انسانی است. «مشاور و راهنمایی» نیست که محدود به ارتباط دادن ذوق و استعداد به آینده زندگی تحصیلی یک نوجوان باشد. هدایت به مسیر حرکت بسوی «الله»، راهنمایی به راه تحرک اصیل انسان‌ها، که این راه برای آن‌هاست که طالب‌راهند.^۸

خدای سبحان قرآن کریم را به عنوان تباین همه چیز به انسان‌ها شناسانده و چنین فرموده است:^۹

«...وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا...»^{۱۰} و ما این کتاب را که بیانگر همه چیز بر تو نازل کردیم.»

یعنی هر چیزی که در تامین سعادت انسان سهم دارد در این کتاب الهی بیان شده و اگر انجام و یا ترک عملی، عامل فراهم نمودن سعادت بشر است در آن کتاب آمده است.^{۱۱}

در سایه پر برکت این امانت مقدس و در پرتو عمل به قوانین و دستورهای حیات بخش آن جامعه اسلامی در مدتی اندک، نیمی از جهان را به تسخیر خود در آورد و دوران طلایی و شگفت‌انگیز تمدن بشری در آن روز را بنیان نهاد. تنها به برکت قرآن بود که تاریخ تمدن اسلامی، یکی از شکوهمندترین و افتخار آمیزترین مراحل تاریخ تمدن نام گرفت.^{۱۲}

۱-۲- بصیرت

بصیرت چراغ راهی است که در تاریکی ها راه انسان را روشن می سازد و او را از خطر افتادن و لغزش نگاه می دارد، البته لازمه بصیرت و بینش در موضوع خاص، علم و دانش کامل نسبت به آن موضوع و حتی موضوعات پیرامونش است.^{۱۳}

هر اندازه انسان با معارف و آموزه های دینی و الهی محتوای پیام خداوند در قرآن کریم و گفتار و عمل سیره معصومین بیشتر آشنا شود، زمینه بصیرت و روشن بینی در دین برای او فراهم می شود.^{۱۴}

خداوند متعال می فرماید:

«وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ...»^{۱۵} از آنچه به آن آگاهی نداری، پیروی

مکن.»

حضرت علی علیه السلام می فرماید:

«لَا خَيْرَ فِي الْقَوْلِ بِالْجَهْلِ»^{۱۶} گفتار جاهلانه خیری ندارد.»

قرآن کریم برای دست آوردن روشن بینی و تحصیل نور بصیرت، تقوا را به

عنوان موثرترین راهکار به انسان ارائه می دهد و می فرماید:

«...إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا...»؛ اگر از (مخالفت فرمان) خدا بپرهیزید،

برای شما وسیله ای جهت جدا ساختن حق از باطل قرار می دهد (روشن بینی

خاصی که در پرتو آن، حق را از باطل خواهید شناخت).»^{۱۷}

پرهیزگاری روح حرکت پیامبران و جان مایه کلام آن هاست. مبلغان دینی

باید خود در صراط هدایت باشند تا بتوانند به هدایت دیگران بپردازند.^{۱۸}

«فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا اللَّهَ؛ تقوای الهی پیشه کنید و مرا اطاعت نمایید!»^{۱۹}

حضرت علی علیه السلام می فرمایند:

«التَّقْوَى رَيْسُ الْأَخْلَاقِ؛^{۲۰} ترس از خدای عزوجل سر کرده خصلت های نیکوست.» عمل به آنچه از دین فرا گرفته ایم به ویژه انجام واجبات و ترک محرمات که درجه ای از تقوا و پرهیزکاری است در کسب بصیرت و روشن بینی نقش کلیدی دارد و اصولاً بصیرت، از ثمرات و آثار مستقیم تقوا و پرهیزکاری است.^{۲۱}

۱-۳- آگاهی به زمان

مبلغین توانا و زبردست در ترویج اصول و مبانی مکتب اسلام، باید هماهنگ با زمان حرکت کنند تا ارزش ها و باورهای ناب اسلامی در جامعه استمرار داشته باشد و رسوخ کند و گرنه از این مکتب و پیروانش جز آثاری در اوراق تاریخ باقی نخواهد ماند.^{۲۲}

امام صادق علیه السلام می فرمایند:

«الْعَالِمُ بِزَمَانِهِ لَا تَهْجُمُ عَلَيْهِ اللَّوَابِسُ؛^{۲۳} کسی که به زمانه آگاه باشد اشتباهات بر او هجوم نیاورد.»

قرآن کریم به عنوان کتاب هدایت و برنامه زندگی بشر، از جامعیت و جاودانگی برخوردار است، چنان که به شناسایی دشمنان جبهه حق و عدالت عنایت و اهتمام فراوان دارد تا راهیان طریق هدایت را از خطرات دام ها و صدمه های جبهه های باطل و همه دشمنانی که به نوعی سد راه کمال و رشد انسان ها قرار می گیرند را نجات دهد. از جمله دشمنانی که قرآن و روایات

حضرات معصومین علیهم السلام به معرفی آن‌ها پرداخته و نام می‌برد، عبارتند از: هوا و هوس، خشم، نفس، جهل، شیطان، قوم یهود، مشرکان، کافرین، منافقین و...^{۲۴}

خداوند متعال در این آیه شریفه عدم آگاهی را فرو رفتن در جهل و نادانی بیان می‌کند: «أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيْلًا»^{۲۵} آیا ندیدی کسانی را که بهره‌ای از کتاب (خدا) به آنان داده شده، (با این حال)، به «جبت» و «طاغوت» [بت و بت پرستان] ایمان می‌آورند، و درباره کفران می‌گویند: «آنها، از کسانی که ایمان آورده‌اند، هدایت یافته‌ترند؟!»

مبلغ باید هوشیار باشد و با کشف توطئه و تاکتیک‌های دشمن و تشخیص حق و باطل، سرکوبی تحرکات دشمن، بستن راه‌های نفوذ آنان، عدم کوچک شمردن آنان، کشف نقاط ضعف و قدرت خود و آنان، استقامت و صبر در مسیر حق، تحت تأثیر اکاذیب، شایعات، افتراء، تحریف، و تهمت دشمن واقع نشدن، برخورد فعالانه با آنان نه برخورد منفعلانه، مدیریت حوادث و استفاده بهینه از امکانات و استعدادها، معرفی و پرده برداشتن از چهره واقعی ایشان و... غافلگیر آنان نشوند. مبلغ در این راه با درک صفات دشمنان بهتر می‌تواند برای حفظ و سلامت جامعه و مردم قدم بردارد.

پیامبر صلی الله علیه و آله در ضرورت دشمن شناسی می‌فرماید:

«إِنَّ أَعْقَلَ النَّاسِ عَبْدٌ عَرَفَ رَبَّهُ فَاطَاعَهُ وَ عَرَفَ عَدُوَّهُ فَعَصَاهُ»^{۲۶} آگاه باشید،

عاقل‌ترین مردم کسی است که خدایش را بشناسد و او را پیروی کند و دشمن را نیز بشناسد و آن‌گاه نافرمانیش کند.»

۲- صفات و ویژگی های روان شناختی

از مهمترین صفات و ویژگی های روان شناختی که در اینجا به آن پرداخته می شود عبارتست از:

۲-۱- **ایمان به هدف** مبلغان که در امتداد خط انبیاء حرکت می کنند، پیش از هر چیز باید به هدف و سخن خویش ایمان داشته باشند تا بتوانند منشأ تحول فکری و روحی دیگران گردند.^{۲۷}

«وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَ كَانُوا بآيَاتِنَا يُوقِنُونَ»^{۲۸} و از آنان امامان (و پیشوایانی) قرار دادیم که به فرمان ما (مردم را) هدایت می کردند چون شکیبایی نمودند، و به آیات ما یقین داشتند.»

ایمان به هدف روح رسالت انسان مبلغ است. این حالت او را از تنگ نظری و سرگرمی به مسائل محدود، بیرون می آورد و به مسائل با اهمیت و درجه اول متوجه می سازد. انسان باورمند به هدف، می کوشد جنبه های مثبت رسالت خود را تا حد امکان افزوده و از جنبه های منفی آن بکاهد.^{۲۹}

حضرت علی علیه السلام هنگام سخن گفتن از فداکاری و سابقه مبارزاتی خویش به ایمان و هدف اشاره می کند:

وَاللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتَنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَقْتُلُ آبَاءَنَا وَ أَبْنَاءَنَا وَ أَخْوَالَنا وَ أَعْمَامَنَا وَ أَهْلَ بِيُوتَاتِنَا ثُمَّ لَا يَزِيدُنَا ذَلِكَ إِلَّا إِيمَانًا وَ تَسْلِيمًا؛^{۳۰} به خدا قسم ما را همراه پیامبر ﷺ می دیدی که پدران و پسران و دایی ها و عموها و فامیل های خود را می کشتیم، و این مطلب ایمان و تسلیم و جدیت ما را در اطاعت خدا و قدرت بیشتر برای مبارزه با همتاهای خود افزون می کرد.

۲-۲- اخلاص

اخلاص از شریف ترین مراتب رفتار و و زمینه ساز کسب بالاترین ترین مراتب اخلاق است. «قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ؛^{۳۱} بگو: «نماز و تمام عبادات من، و زندگی و مرگ من، همه برای خداوند پروردگار جهانیان است.»

امام علی علیه السلام می فرماید:

«فِي إِخْلَاصِ النِّيَّاتِ نَجَاحُ الْأُمُورِ؛^{۳۲} در خالص گردانیدن نیت ها، موفقیت در کارهاست.»

بنابراین اخلاص در عمل رمز موفقیت مبلغ است، زیرا هدف واقعی، خداوند است و اگر تبلیغ به خاطر خدا انجام شود، بر دل هل اثر خواهد گذاشت و اگر اعمال و رفتار انسان، صاف و خالص باشد جاودانه می شود و سر جاودانگی حرکت انبیاء و اولیای الهی هم ناشی از اخلاص آنان است.^{۳۳}

۲-۳- صدق و راستی

قرآن کریم صداقت مردان و زنان با ایمان را از ویژگی های برجسته آنان می داند که موجب آموزش و پاداش بزرگ الهی است. در نقطه اوج این ارزش گذاری صداقت، قرآن کریم هنگام بیان عملی که در جهان آخرت سودمند است تنها از صداقت یاد می کند:^{۳۴}

قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمَ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ؛ خداوند می گوید: «امروز، روزی است که راستی راستگویان، به آنها سود می بخشد برای آنها

باغهایی از بهشت است که نهرها از زیر (درختان) آن می‌گذرد، و تا ابد، جاودانه در آن می‌مانند هم خداوند از آنها خشنود است، و هم آنها از خدا خشنودند این، رستگاری بزرگ است!»^{۳۵}

دروغ مانع اساسی بر سر راه هدایت به شمار می‌رود و شخص را از بهره‌مندی هدایت‌های ویژه و افاضی خداوند، محروم می‌سازد:^{۳۶}
«...إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ»^{۳۷} خداوند آن کس را که دروغگو و کفران‌کننده است هرگز هدایت نمی‌کند!»

پیامبر ﷺ را پیش از هر چیز به صدق و امانت شناختند و گفتارش را تصدیق کردند. «الصادق الامین» لقبی بود که پیش از پیامبری به پیامبر گرامی اسلام داده شده است.^{۳۸}

پرده پوشی و نگفتن حقایق، عاملی مؤثر در جدایی مردم و مبلغ است. طبیعی است که هر انسانی بر همه علوم مسلط نیست، بسیاری از مطالب را نمی‌داند و نقص‌ها و ضعف‌هایی در او وجود دارد. سعی در پوشاندن این کمبودها به دلیل جلوگیری از لطمه دار شدن شخصیت اجتماعی، نشانی از بی‌صداقتی است.^{۳۹}

خداوند متعال از رسول گرامی اش می‌خواهد که به مردم بگوید:
«قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا...»^{۴۰} بگو: من مالک سود و زیان خویش نیستم، مگر آنچه را خدا بخواهد (و از غیب و اسرار نهان نیز خبر ندارم.)

توکل مقام رفیعی است از ایمانی که فرد به خدا دارد به اینکه کارها منوط و مربوط به مشیت و اراده خداوند سبحان است.

در عین حال که عمل مبلغ در هدایت انسان ها بسیار مؤثر است ولی باید توجه داشت که مؤثر واقعی خداست و مبلغ ابزاری بیش نیست؛

«إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَ لَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ»^{۴۱} تو نمی‌توانی کسی را که دوست داری هدایت کنی ولی خداوند هر کس را بخواهد هدایت می‌کند.»

«فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ»^{۴۲} اما هنگامی که تصمیم گرفتی، (قاطع باش! و) بر خدا توکل کن!»

بنابراین عالم و متعلم نباید بر هیچ کس و بر هیچ چیز از آفریده های خدا متکی باشند بلکه باید زمام امور خود را به خداوند واگذار نماید تا از این رهگذر، نفحات قدس الهی و الطاف پاکیزه پروردگار و لحظات انس و الفت با خداوند، بر آن ها تجلی کند و از رهگذر آن، مشکلات آنان حل و گشوده شود و کزی آن ها به راستی آید و منظورشان تأمین شود و امور زندگانی آنان به صلاح باز آید.^{۴۳}

۲-۵- امیدواری به وعده های الهی

رمز زندگی همراه با سعادت این است که انسان هیچ گاه نباید امید خودش را منحصر به اسباب و وسائل کند.^{۴۴}

امیدواری به قدری اهمیت دارد که در قرآن هم سطح ایمان قرار دارد و نداشتن امید به روز قیامت را نشان از غفلت و جایگاه چنین افرادی را آتش جهنم می داند. امیدواری از خداوند است و یاس و ناامیدی از شیطان؛^{۴۵}

«... لَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ؛^{۴۶} از رحمت خدا مأیوس نشوید که تنها گروه کافران، از رحمت خدا مأیوس می شوند!» مبلغ هنگام رویارویی با مشکلات و سختی ها وعده های یاری و نصرت الهی را یادآور می شود و امید خود را از دست نمی دهد.^{۴۷}

انبیاء الهی به عنوان مبلغان الهی در همه حال، امید به خدا داشته و هیچ گاه آن را از دست نمی دادند، همانگونه که حضرت یعقوب علیه السلام در هجران یوسف علیه السلام به فرزندانش امیدواری خود را بیان داشت و فرمود:

«قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ؛^{۴۸} گفت: «(هوای) نفس شما، مسأله را چنین در نظرتان آراسته است! من صبر می کنم، صبری زیبا(و خالی از کفران)! امیدوارم خداوند همه آنها را به من بازگرداند چرا که او دانا و حکیم است!»

۲-۶- شرح صدر و حلم

از شرایط لازم برای داعی الی الله، سعه صدر است.^{۴۹}

حلم، سعه صدر، شرح صدر، ظرفیت وسیع روح، پر حوصلگی و... همه

نشان کمال روحی یک انسان است که قرآن در این باره می فرماید:^{۵۰}

فَمَنْ يَرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يَضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيْقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ...؛ آن کس را که خدا بخواهد هدایت کند،

سینه‌اش را برای (پذیرش) اسلام، گشاده می‌سازد و آن کس را که به خاطر اعمال خلافش بخواهد گمراه سازد، سینه‌اش را آن چنان تنگ می‌کند که گویا می‌خواهد به آسمان بالا برود.^{۵۱}

این صفت روحی برای کسانی که ریاست، مدیریت، رهبری و هدایت دیگران را به عهده دارند، اهمیت بیشتری دارد.^{۵۲}

اگر مبلغ در برنامه تربیت و هدایت از این نعمت الهی بی بهره باشد، در انجام رسالت تبلیغی ناکام خواهد ماند و بار امانت دعوت و تبلیغش را به سر منزل مقصود نخواهد رساند. از این رو خداوند به پیامبر ﷺ می‌فرماید:^{۵۳}

«أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ؛ آيا ما سينه تو را گشاده نساختم.»^{۵۴}

مبلغان دارای سعه صدر و سینه گشاده و حلیم و بردبار در برابر مشکلات، هیچ گاه در راه تبلیغ دچار دل سردی و دل تنگی نمی‌شوند و همواره با دلی مطمئن و روحی دریا گونه به جنگ دشواری‌ها می‌روند و طوفان‌ها، آرامش دل دریایی آن‌ها را برهم نمی‌زند.^{۵۵}

۲-۷- عدالت

عدل یعنی اعطای هر حقی به صاحب حق و یا وضع هر چیزی در جای خودش^{۵۶}

امام علی علیه السلام می‌فرماید:

«الْعَدْلُ يَضَعُ الْأُمُورَ مَوَاضِعَهَا؛^{۵۷} عدالت، امور را در جای خود قرار می‌دهد.»

مبلغ در سخنان، کردار، موضع گیری ها و برخوردهایش با دیگران باید عدالت را رعایت کند و ضوابط را فدای روابط نکند و هیچ گونه امتیازی برای غیر مستحق گر چه از خویشاوندان و نزدیکان باشد، قائل نشود.^{۵۸}

مبلغ در مورد دشمنان نیز نباید از حق عدول کند؛^{۵۹}

«...وَ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ...»^{۶۰}

دشمنی با جمعیتی، شما را به گناه و ترک عدالت نکشانند! عدالت کنید، که به پرهیزگاری نزدیکتر است.»

از صفات مسلمان واقعی حق بینی است. پس مبلغ نباید به خاطر اینکه گوینده سخن دشمن اوست سخنش را نادیده بگیرد.^{۶۱}

۲-۸- تواضع

به یقین یکی از مهمترین عوامل توفیق پیامبران الهی تواضع و فروتنی نسبت به مخاطبان خود بوده است. مبلغ موفق باید فروتنی را نصب العین خود قرار دهد.^{۶۲}

«وَ اخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ؛^{۶۳} و بال و پر خود را برای مؤمنانی که از تو پیروی می کنند بگستر.»

حضرت علی علیه السلام می فرماید:

مَنْ تَوَاضَعَ لِلْمُتَعَلِّمِينَ وَ ذَلَّ لِلْعُلَمَاءِ سَادَ بَعْلِمِهِ فَالْعِلْمُ يَرْفَعُ الْوَضِيعَ وَ تَرْكُهُ يَضَعُ الرَّفِيعَ وَ رَأْسُ الْعِلْمِ التَّوَاضُعُ؛^{۶۴} هر کس در مقابل متعلمین تواضع نمود و در مقابل علماء خود را پایین آورد، به سبب علمش آقایی و سیادت می نماید؛ زیرا

علم هر کس را پایین است بالا می آورد و ترک آن هر کس را بالاست به زیر می کشد و رأس و سر علم، تواضع است.

بنابراین مبلغ باید کانون مهر باشد و سایه عطوفتش را بر سر همگان گسترانده، مانند پدری مهربان و رؤف فرزندان مکتبی خویش را با کمال تواضع به ارزش ها فراخوانده و فخر و افتخار خود را در بندگی، و عظمت و عزت خویش را در تواضع بجوید، همواره رفتارش یادآور کردار اسوه های علمی مکتب باشد.^{۶۵}

۲-۹- بلند طبعی و آزادگی

شایسته است مبلغ واقعی و حقیقی خویش را در پرتو استغنای طبع کوشا سازد و از هر چه رنگ و تعلق و وابستگی که دارد، رها سازد. همواره سربلند و سرافراز همچون سرو باشد چرا که طبع بلند و همت والا، معیار ارزش انسان است.^{۶۶}

«أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ؛ آیا خداوند برای (نجات و دفاع از) بنده اش کافی نیست؟!»^{۶۷}

حضرت علی علیه السلام می فرمایند:

«قَدَرُ الرَّجُلِ عَلَى قَدْرِ هِمَّتِهِ؛ ارزش مرد به اندازه همت اوست.»^{۶۸}

مبلغ باید این اصل برایش مسلم باشد که خداوند برای رفع حاجت بنده اش کافی است.

مبلغ اگر عزت نفس نداشته باشد باید چشم به این و آن بدوزد و از اهداف این و آن تبلیغ کند، که نتایجش ستایش از کسی است که به او چیزی بخشیده و سرزنش کسی است که از عطا به او منع می کند.^{۶۹}

۲-۱۰- خوش بینی

صفت روحی دیگری که مبلغ بدان مزین است، خوش بینی و حسن ظن به تمام افراد می باشد. از هدایت هیچ کس قطع امید نمی توان نمود، هر چند در طغیان و عصیان در ردیف فرعون ها و قارون ها باشد. خداوند فطرت انسانی را به گونه ای ساخته و پرداخته است که رابطه اش با خالق خود به آسانی قطع نمی کند بر این اساس مبلغ همگان را قابل هدایت و تربیت می شمرد و ارشادشان را بسان ابری بالای سر همه تشنگان قرار می دهد و از هدایت هیچ کس نا امید نمی گردد.^{۷۰}

خدای متعال به مبلغان خویش حضرت موسی علیه السلام و برادرش هارون علیه السلام چنین دستور می دهد:

«أَذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ * فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ؛ به سوی فرعون بروید که طغیان کرده است! اما به نرمی با او سخن بگویید شاید متذکر شود، یا (از خدا) بترسد.»^{۷۱}

۲-۱۱- نصیح و خیرخواهی

مبلغ در تمام دعوت و برخورد با مردم باید خیرخواه واقعی مردم باشد. قرآن کریم هرگاه از سرگذشت یا نحوه تبلیغ یکی از آن ها خبر می دهد، بر نصیح و خیرخواهی آن ها نسبت به انسان ها تاکید می ورزد.^{۷۲}

حضرت علی علیه السلام در یکی از خطبه هایشان می فرماید:

«عِبَادَ اللَّهِ إِنَّ أَنْصَحَ النَّاسِ لِنَفْسِهِ أَطْوَعُهُمْ لِرَبِّهِ وَإِنَّ أَعَشَّهُمْ لِنَفْسِهِ أَعْصَاهُمْ لِرَبِّهِ؛ خیرخواه ترین مردم نسبت به خود کسی است که پروردگارش را بیشتر بندگی کند و گول زنده ترین مردم نسبت به خویش کسی است که خدا را بیشتر معصیت کند.»^{۷۳}

۳- صفات و ویژگی های رفتاری

از مهمترین صفات و ویژگی های رفتاری که در اینجا به آن پرداخته می شود عبارتست از:

۳-۱- علم توأم با عمل

مهم ترین و حساس ترین و ملموس ترین ویژگی مبلغ آن است که شخصیت، رفتار، برخورد و تمام ابعاد زندگی اش مطابق و هماهنگ با پیام ها و تعالیم تبلیغش باشد.^{۷۴}

قرآن کریم در آیات متعدد، آن هایی را که به گفتار خویش عمل نمی کنند، مورد توبیخ و بازخواست قرار می دهد و می فرماید:^{۷۵}

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ * كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ؛ ای کسانی که ایمان آورده اید! چرا سخنی می گوئید که عمل نمی کنید؟! نزد خدا بسیار موجب خشم است که سخنی بگوئید که عمل نمی کنید!»^{۷۶}

مبلغ راستین کسی است که با زبان عمل مردم را به ارزش ها فرا خواند و کردارش مؤید و مصداق گفتارش باشد. چنین تبلیغی در گوش و دل شنونده

ماندگار می گردد، از این رو قرآن کریم بهترین داعی الی الله را چنین معرفی می‌کند:^{۷۷}

«وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَ عَمِلَ صَالِحًا وَ قَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ؛ چه کسی خوش گفتارتر است از آن کس که دعوت به سوی خدا می‌کند و عمل صالح انجام می‌دهد و می‌گوید: «من از مسلمانانم.»^{۷۸}

او باید قبل از این که مردم را به انجام کارهای نیک دستور دهد خود آن‌ها را انجام داده و قبل از نهی از اعمال زشت و ناروا خودش آن را ترک کرده باشد که این صفت رسولان الهی بوده است؛^{۷۹}

«مَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْتَٰكُمْ عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ...»^{۸۰}
من هرگز نمی‌خواهم چیزی که شما را از آن باز می‌دارم، خودم مرتکب شوم! من جز اصلاح - تا آنجا که توانایی دارم - نمی‌خواهم!»

۳-۲- عبادت و شب زنده داری

عبادت ابزار بندگی در پیشگاه معبود است. این نیایش و پرستش هرچه عاشقانه تر و خاضعانه تر باشد و هرچه با آمادگی روحی انجام گیرد، هم سازنده تر است و هم بنده را به خدا نزدیک تر می‌کند، از این رو بهترین اوقات و حالات را باید برای آن اختصاص داد و در اولویت بندی اوقات برای کارها ناب‌ترین و با نشاط‌ترین فرصت‌ها را مخصوص بندگی خدا قرار داد.^{۸۱}

«يَا أَيُّهَا الْمَزْمَلُ * قُمْ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا * نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا؛ ای جامه بر خود پیچیده، شب را جز کمی به پا خیز، نیمه‌ای از شب را یا کمی از آن کم کن.»^{۸۲}

امام علی علیه السلام می فرماید:

وَاجْعَلْ لِنَفْسِكَ فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ اللَّهِ [تَعَالَى] أَفْضَلَ تِلْكَ الْمَوَاقِيتِ وَاجْزَلِ تِلْكَ الْأَقْسَامِ وَإِنْ كَانَتْ كُلُّهَا لِلَّهِ إِذَا صَلَّحَتْ فِيهَا النَّيَّةُ وَ سَلِمَتْ مِنْهَا الرَّعِيَّةُ؛
بهترین اوقات و با عظمت ترین ساعات را برای خود در آنچه بین تو و خدا است اختصاص ده، هر چند همه کارها در تمام اوقات برای خداست اگر نیت صحیح باشد، و رعیت از آن کارها روی آسایش ببیند.^{۸۳}

عبادت خاشعانه و با توجه با خشیت الهی، نشانه معرفت والای انسان پرستشگر است. شب زنده داری و تضرع به درگاه الهی و تلاوت قرآن با توجه خاص، دیدن بهشت و جهنم با چشم دل و درخواست رهایی از دوزخ در نیایش ها از جمله نشانه های بندگان خاشع و با تقوا است.^{۸۴}

امام صادق علیه السلام فرمود:

«شَرَفُ الْمُؤْمِنِ صَلَاتُهُ بِاللَّيْلِ وَ عِزُّهُ كَفُّ الْأَذَى عَنِ النَّاسِ»^{۸۵} شرافت مؤمن در نماز شب او، و عزت او در پرهیز از آزار مردم است.»

رمز موفقیت همه انبیاء و اولیاء و صالحان و علماء مناجات های آنان در دل شب بوده است، اکثر عنایات ربّانی بر انبیاء عظام در سحرگاهان روی داده است که این نشان از اهمیت و ویژگی شب زنده داری و نقش اساسی آن در سازندگی و تقویت روحی مؤمن است و به او می آموزد برای داشتن یک زندگی شرافتمندانه، حکیمانه و مستقل، باید نیمه شبها از بستر خواب برخیزد و به بندگی خالصانه پردازد.

۳-۳ - قاطعیت و شهامت

از مهمترین ویژگی های مبلغ، داشتن تقوا و ترس از خدا برای حفظ حریم الهی است. قرآن کریم می فرماید:

«الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَ يَخْشَوْنَهُ وَ لَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ...؛ (پیامبران) پیشین کسانی بودند که تبلیغ رسالت‌های الهی می‌کردند و (تنها) از او می‌ترسیدند و از هیچ کس جز خدا بیم نداشتند.»^{۸۶}

آیه فوق دلیل روشنی است بر اینکه شرط اساسی برای پیشرفت در مسائل تبلیغاتی قاطعیت و اخلاص و عدم وحشت از هیچکس جز از خدا است.^{۸۷}

از صفات مبلغ واقعی این است که با قاطعیت تمام در مقابل کج روی ها بایستد و به جز از خدا نترسد و بداند که گمراهی دیگران به او ضرر نمی رساند و بدون ترس جلو بدعت ها بایستد و این عهدی است که خدا از او گرفته است. او باید همچون آیات قرآن راه و روش مجرمین و توطئه های آنان را افشا کند.^{۸۸}

۳-۴- صبر و استقامت

خداوند پیامبر را در مسیر دعوت به اسلام به صبر و شکیبایی و پرهیز از عجله و شتاب دعوت می کند چرا که مهمترین عامل موفقیت و پیشبرد یک دعوت، داشتن سعه صدر است و این گونه به پیامبر ﷺ می فرماید:^{۸۹}

«فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ...؛^{۹۰} پس صبر کن آن گونه که پیامبران «اولو العزم» صبر کردند.» استقامت عملی و متانت و وقار روحی و مقاومت در برابر سختی و دشواری ها از سجایای اخلاقی پیامبران بوده است و بر وارثان انبیاء و مبلغانی که رسالت های الهی پیامبران را عهده دار شده اند، این خوی و خصلت، واجب است.^{۹۱}

۳-۵- نظم و وقت شناسی

نظم و انضباط شاخصه اصلی زندگی مبلغ است. برنامه ریزی و نظم در کارها مانع از ندامت انسان می گردد، فرد باید کارهای خود را به بهترین وجه ممکن مدیریت کند و از کمترین فرصت ها بهره بگیرد.^{۹۲}

عمر سرمایه ای نایاب و کمیاست، خداوند متعال در قرآن به زمان قسم یاد نموده است و فرموده انسان مادامی که از این سرمایه بیشترین بهره را نبرد پیوسته در خسران خواهد بود.

« وَ الْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ؛^{۹۳} به عصر سوگند، که انسانها همه در زیانند.»

مبلغان با ایمان همواره از در زمان ها و لحظه های عمرشان بهترین استفاده ها را می برند و به کارهای عبث و بیهوده مشغول نمی شوند.

«وَ الَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ؛^{۹۴} و آنها که از لغو و بیهودگی روی گردانند.»

امام رضا علیه السلام می فرماید:

اجْتَهِدُوا أَنْ يَكُونَ زَمَانُكُمْ أَرْبَعَ سَاعَاتٍ سَاعَةٌ مِنْهُ لِمُنَاجَاتِهِ وَ سَاعَةٌ لِأَمْرِ الْمَعَاشِ وَ سَاعَةٌ لِمُعَاشَرَةِ الْإِخْوَانِ الثَّقَاتِ وَ الَّذِينَ يَعْرِفُونَكُمْ عِيُوبَكُمْ وَ يَخْلُصُونَ لَكُمْ فِي الْبَاطِنِ وَ سَاعَةٌ تَخْلُونَ فِيهَا لِلذَّاتِكُمْ فِي غَيْرِ مُحَرَّمٍ وَ بِهَذِهِ السَّاعَةِ تَقْدِرُونَ عَلَى الثَّلَاثِ سَاعَاتٍ؛^{۹۵} بکوشید که وقت خود را چهار بخش کنید: بخشی برای مناجات با خدا. دیگری از برای امرار معاش. سوم برای معاشرت با برادران، و معتمدانی که عیوبتان را معرفی کنند، و قلباً به شما اخلاص ورزند. چهارم برای

لذتها و کامیابیهای مشروع و با این بخش است که بر سه بخش دیگر نیرو می‌گیرد.

مبلغ باید ضمن ترویج این امر در جامعه اسلامی، خود یک نمونه عملی برای نظم باشد تا بتواند اهمیت آن را در رعایت حقوق دیگران که وظیفه اصلی هر مسلمان است، به مخاطب منتقل سازد.^{۹۶}

۳-۶- نرم خویی، مهربانی و دلسوزی

آراستگی به اخلاق نیک و دوری از صفات ناشایست و خوی های ناپسند، بر هر مسلمان لازم است ولی بر طلایه داران دانش دین و آنان که نشان دین بر پیشانی دارند و گفتار و کردارشان به حساب مکتب و اهل بیت علیهم السلام گذاشته می‌شود، سزاوارتر است.^{۹۷}

خدای متعال خطاب به پیامبرش صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

«فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ...؛ به (برکت) رحمت الهی، در برابر آنان [مردم] نرم (و مهربان) شدی! و اگر خشن و سنگدل بودی، از اطراف تو، پراکنده می‌شدند.»⁹⁸

مهمترین روش برای تأثیر گذاشتن پیام های الهی در جان مردم بکار گیری محبت است.^{۹۹}

امام علی علیه السلام می‌فرماید:

«إِذَا حَسَنَ الْخُلُقُ لَطْفَ النَّطْقِ؛^{۱۰۰} آنگاه که خوی و اخلاق نیکو باشد، سخن و گفتار دلنشین گردد.»

یکی از عوامل طرد مردم از دین خدا سخت گیری های بی مورد است. دین اسلام موافق با فطرت انسان هاست و احکام آن آسان و بدون مشقت است. مبلغ نباید مردم را از اسلام و دستوراتش بترساند بلکه باید سعیش در آسان جلوه دادن آن ها باشد، مردم باید بدانند که قصد خداوند قرار دادن آن ها در سختی نیست بلکه می خواهد آنان را پاک کند و نعمتش را برایشان به اتمام برساند.^{۱۰۱}

«...وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ...؛ و در دین (اسلام) کار سنگین و سختی بر شما قرار ندارد.»^{۱۰۲}

برخورد نرم و محبت آمیز مربوط به انسان های پاک سرشت و غیر لجوج است. بنابراین در برخورد با دشمنان قسم خورده دین خدا و کافران لجوجی که به هیچ وجه دست از دشمنی بر نمی دارند، نباید هیچ گونه رأفت و مهربانی نشان داد. همچون رسول خدا ﷺ و یارانش که با یکدیگر بسیار مهربان و با کافران بسیار شدید بود.^{۱۰۳}

۳-۷- ساده زیستی

مبلغی که در ابعاد تبلیغی خود رسول خدا ﷺ را الگو قرار می دهد، ساده زیستی ایشان برایش قابل توجه است. رسولی که هیچ گونه تمایلی به تشریفات و زندگی تجملاتی نداشت و پیرامون خویش را پیوسته به زندگی ساده و به دور از تکلف ترغیب می فرمود.^{۱۰۴}

به حضرت علی عليه السلام در حالی که پیراهنش را وصله می کرد، گفته شد:

«لَعَلِّي الْكَافِرُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ الْكَافِرُ» لَمْ تَرْقِعْ قَمِيصَكَ قَالَ يَخْشَعُ الْقَلْبُ وَ يَفْتَدِي بِهِ الْمُؤْمِنُونَ؛^{۱۰۵} چرا پیراهنت را وصله می کنی؟ فرمودند: قلب را خاشع می کند و مؤمنان از آن الگو می گیرند.»

از اثرات ناپسند تجمل گرایی غفلت از یاد خداست.

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالِكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، اموال و اولادتان شما را از ذکر خدا به خود مشغول ندارد، که هر که چنین کند زیانکار است.»^{۱۰۶}

افراد تجمل پرست در حال تهیه وسایل لوکس و تشریفاتی زندگی اشرافی خود هستند و در خرج کردن هیچ حدی را رعایت نمی کنند و به تدریج از مردم دور و در نظر آنان بی اعتبار می شوند. کسی که جویای کمال انسانی است نه تنها از شهوات حرام بلکه پاره ای از شهوات و خواسته های حلال نیز باید بگذرد. پس پرهیز از تجمل پرستی مبلغان همچون اکسیری نشاط آفرین، معنویت و فضیلت را در لایه های مختلف اجتماع تزریق می کند.

۳-۸- تمیزی و آراستگی

یکی از عوامل موفقیت رسول الله ﷺ در گسترش اسلام خوش بویی و آراستگی ظاهر ایشان بوده است.^{۱۰۷}

خداوند متعال اهمیت استفاده از نعمتها را برای مؤمنان اینگونه بیان می فرماید:

« قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ بگو: «چه کسی زینتهای الهی را که برای

بندگان خود آفریده و روزیهای پاکیزه را حرام کرده است؟!» بگو: «اینها در زندگی دنیا، برای کسانی است که ایمان آورده‌اند (اگر چه دیگران نیز با آنها مشارکت دارند ولی) در قیامت، خالص (برای مؤمنان) خواهد بود.»^{۱۰۸}

در دین اسلام استفاده از ابزارهای نظافت و پاکیزگی مثل مسواک، شانه، عطر،... مورد تأکید فراوان قرار گرفته است. از آن جا که مبلغ بیشتر از راه سخن صحبت می کند علاوه بر نظافت لباس و بدن به نظافت دهان و دندان ها نیز باید توجه زیادی داشته باشد.^{۱۰۹}

امام صادق علیه السلام می فرمایند:

«قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا زَالَ جَبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يُوصِينِي بِالسَّوَاكِ حَتَّى خِفْتُ أَنْ أُحْفِيَ أَوْ أُدْرَدَ؛^{۱۱۰} جدم رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ گفت: همواره جبرئیل مرا به مسواک زدن سفارش می کرد، تا آن حد که ترسیدم دندانهایم از ریشه درآید.»

مبلغ باید نظافت و بهداشت را نه فقط در لباس و ظاهر بلکه در مسکن و وسائل و حتی خودرو و همه شئون زندگی اش رعایت کند تا هم مردم را به سمت خود جلب کند و هم اسوه عملی آنان باشد.^{۱۱۱}

۳-۹- انتقاد پذیری

انتقادپذیری از صفات دیگری است که مبلغ دینی باید آن را دارا باشد. همان گونه که مبلغ از اعتماد به نفس برخوردار است به همان میزان باید انتقاد پذیر نیز باشد تا از فهمیدن اشکال ها و معایب خود و نحوه تبلیغش نرنجد چون هیچ کس از خطا مصون نیست.

مبلغ به انتقادها گوش می دهد که گوش ندادن به حقایق صفت کافران کوردلان است؛^{۱۱۲}

«...لَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ؛ گوشهایی که با آن نمی شنوند آنها همچون چهارپایانند بلکه گمراهتر! اینان همان غافلانند(چرا که با داشتن همه گونه امکانات هدایت، باز هم گمراهند)»^{۱۱۳}

امام علی علیه السلام می فرماید: «فَاصْدُقُوا عَنْ نَزَغَاتِهِ وَنَفَثَاتِهِ وَاقْبَلُوا النَّصِيحَةَ مِمَّنْ أهدَاهَا إِلَيْكُمْ وَاعْقِلُوهَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ؛ از وسواس و افساد او روی برگردانید و آنان که پند و خیرخواهی به شما هدیه می دهند پذیرش داشته باشید، و آن را محکم بر خود ببندید.»^{۱۱۴}

۳-۱۰- مردمی بودن

رسول اکرم صلی الله علیه و آله از میان خود مردم برخاست و بزرگ ترین توفیق مبلغ نیز همین است که در بین مردم باشد تا بتواند علاوه بر تشخیص نیازمندی ها و مشکلات فرهنگی آنان ارتباط صمیمی با ایشان برقرار کند.^{۱۱۵}

«لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ...؛ به یقین، رسولی از خود شما به سویتان آمد.»^{۱۱۶}

مردمی زیستن به این معنا نیست که مبلغ زیاد مزاح کند چنانچه برخی اینگونه فکر می کنند بلکه به ویژگی هایی است که پیامبر صلی الله علیه و آله داشت.

سیره پیامبر خدا چنین بود که هنگامی که یکی از برادران دینی اش را سه روز نمی دید درباره او سؤال می کرد. پس اگر مسافرت بود برایش دعا

می‌کرد[که سالم برگردد] و اگر حاضر بود به دیدنش می رفت و اگر مریض بود به عیادتش می رفت. این رفتار، رفتار مردمی است.^{۱۱۷}

۳-۱۱- ظلم ستیزی و احترام به ضعیفان

مبارزه بر ضد کسانی که با زر و زور موجب استضعاف توده ها و تباه کردن استعدادها و اسارت اندیشه ها گشته اند، از اساسی ترین کار مبلغان است. هم دست شدن با ستمگران شیوه عالمان شیفته دنیا و مبلغان خود فروخته است. مبارزه با ظلم و طاغوت روش مبلغان آزاده است که به حاکمیت خداوند اعتقاد دارند؛^{۱۱۸}

«وَلَا تَرْكُنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ؛ و بر ظالمان تکیه ننمایید، که موجب می‌شود آتش شما را فرا گیرد و در آن حال، هیچ ولی و سرپرستی جز خدا نخواهید داشت و یاری نمی‌شوید!»^{۱۱۹}

همواره در محیط های تبلیغی مرفهینی بی درد هستند که از وجود روحانی و مبلغ سوء استفاده می کنند و با برخوردهای ریاکارانه و چاپلوسانه، خود را انسان وارسته و خدمت گذار معرفی می کنند. مبلغ آگاه و بصیر نباید گرفتار این دام ها شود که این باعث طرد و دفع یا برهنگان همیشه در صحنه و بسیجیان عاشق و دل باخته می گردد.^{۱۲۰}

پی نوشت ها

- ۱- نحل(۱۶)، آیه ۳۶.
- ۲- محمد تقی، مصباح یزدی، معارف قرآن(۱-۳) خداشناسی، کیهان شناسی، انسان شناسی، قم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمه الله، ۱۳۸۶ ش، ص، ۵۷
- ۳- نهج البلاغه، ترجمه حسین انصاریان، تهران، پیام آزادی، ۱۳۸۹ ش، ص ۴۴.
- ۴- سید عبد الکریم، هاشمی نژاد، هستی بخش، مشهد، کنکاش دانش، ۱۳۸۴، ص، ۳۸
- ۵- محمد بن یعقوب بن اسحاق، کلینی، الکافی، تهران، دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۷ ق، ج ۱، ص ۱۸۰،
- ۶- علی، قائمی، در مکتب اهل بیت علیهم السلام، تهران، انتشارات جمهوری، ۱۳۸۰، ص، ۴۵۳
- ۷- محمد باقر بن محمد تقی، مجلسی، مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول، تهران، دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۴ ق، ج ۲، ص ۴۳۸-۴۳۹
- ۸- محمد علی، گرامی، درباره شناخت قرآن، قم، انتشارات شفق، بی تا، صص ۴-۵
- ۹- عبد الله، جوادی آملی، سر چشمه اندیشه، قم، مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۲، ج ۱، ص ۱۴
- ۱۰- نحل(۱۶)، آیه ۸۹
- ۱۱- عبد الله، جوادی آملی، ص ۱۴
- ۱۲- حسین، جوان آراسته، درسنامه علوم قرآنی، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۸۲، ص ۱۸
- ۱۳- احمد، شم آبادی، صفات و ویژگی های تربیتی مبلغان از منظر قرآن کریم، فصلنامه پژوهش نامه تربیت تبلیغی، ۱۳۹۳ ش، ش ۴ و ۳، ص ۱۷
- ۱۴- همان، ص ۱۹

۱۵- اسراء(۱۷)، آیه ۳۶،

۱۶- حسن بن علی، ابن شعبه حرانی، تحف العقول عن آل الرسول صلی الله علیه و آله و سلم، قم، جامعه

مدرسین، ۱۴۰۴ ق. ص ۹۴،

۱۷- انفال(۸)، آیه ۲۹.

۱۸- همان، ص ۳۵،

۱۹- شعراء(۲۶)، آیه ۱۰۸،

۲۰- عبد الواحد بن محمد، تمیمی آمدی، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، ص ۲۷۱،

۲۱- مرتضی، مطهری، ده گفتار، انتشارات صدرا، تهران، ۱۳۸۳ ش، صص ۴۰-۴۱،

۲۲- غلام، گلی زواره، مبلغ اندیشه دانش، مبلغان، ۱۳۸۴ ش، ش ۶۶، ص ۶۱،

۲۳- حسن بن علی، ابن شعبه حرانی، ص ۳۵۶،

۲۴- دشمن/دشمن شناسی از منظر امام علی (ع) <file:///H://CZ%AO/HTM>

۲۵- نساء(۵۱)، آیه ۵۱،

۲۶- حسن بن محمد، دیلمی، أعلام الدین فی صفات المؤمنین، قم، مؤسسه آل البيت (ع)، ۱۴۰۸

ق، ص ۳۳۷،

۲۷- حسین، شرفی، ص ۴۰،

۲۸- سجده(۳۲)، آیه ۲۴

۲۹- حسین، شرفی، صص ۲۸-۲۹.

۳۰- سلیم بن قیس، هلالی، کتاب سلیم بن قیس الهلالی، قم، الهادی ایران، ۱۴۰۵ ق، ج ۲، ص

۶۹۷،

۳۱- أنعام(۶)، آیه ۱۶۲

- ۳۲- عبد الواحد بن محمد، تمیمی آمدی، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، قم، دفتر تبلیغات
ایران، ۱۳۶۶ ش، ص ۹۳
- ۳۳- محسن، قرائتی، قرآن و تبلیغ، قم، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۷۷ ش، ص ۹۲
- ۳۴- احمد، شم آبادی، ص ۳۹
- ۳۵- مائده(۵)، آیه ۱۱۹
- ۳۶- احمد، شم آبادی، ص ۳۹
- ۳۷- زمر(۳۹)، آیه ۳
- ۳۸- مصطفی، عباسی مقدم، صص ۱۹۵-، ۱۹۶
- ۳۹- محسن، قرائتی، ص ۱۲۴
- ۴۰- أعراف(۷)، آیه ۱۸۸
- ۴۱- قصص(۲۸)، آیه ۵۶
- ۴۲- آل عمران(۳)، آیه ۱۵۹
- ۴۳- احمد، شم آبادی، صص ۴۱-، ۴۲
- ۴۴- همان، ص ۲۷
- ۴۵- همان.
- ۴۶- یوسف(۱۲)، آیه ۸۷
- ۴۷- حسین، شرفی، ص ۱۷۱
- ۴۸- یوسف(۱۲)، آیه ۸۳.
- ۴۹- حسین، شرفی، ص ۵۲
- ۵۰- همان، ص ۵۳

۵۱- أنعام (۶)، آیه ۱۲۵

۵۲- حسین، شرفی، ص ۵۳،

۵۳- همان

۵۴- شرح (۹۴)، آیه ۱،

۵۵- همان، صص ۵۵-، ۵۶،

۵۶- احمد، شم آبادی، ص ۳۵،

۵۷- محمد و محمد رضا و علی، حکیمی، الحیاء، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۰ ش،

ج ۶، ص ۶۱۹،

۵۸- محسن، قرائتی، صص ۹۳-، ۹۴،

۵۹- همان، ص ۹۴،

۶۰- مائده (۵)، آیه ۸،

۶۱- محسن، قرائتی، ص ۹۶،

۶۲- مرتضی، فیروزی، ویژگی های اخلاقی مبلغان از منظر شهید مطهری، مبلغان، ۱۳۸۵ ش، ش

۷۸، ص ۳۴

۶۳- شعراء (۲۶)، آیه ۲۱۵

۶۴- محمد باقر بن محمد تقی، مجلسی، ج ۷۵، ص ۶،

۶۵- حسین، شرفی، ص ۵۹،

۶۶- رک، همان، ص ۴۵،

۶۷- زمر (۳۹)، آیه ۳۶،

۶۸- سید رضی، حکمت، ۴۷،

- ۶۹- محسن، قرائتی، ص ۹۳
- ۷۰- مصطفی، عباسی مقدم، ص ۱۹۱
- ۷۱- طه (۲۰)، آیه ۴۳
- ۷۲- مصطفی، عباسی مقدم، ص ۱۸۷
- ۷۳- سید رضی، خطبه ۸۵
- ۷۴- مصطفی، عباسی، صص ۱۹۲-۱۹۳
- ۷۵- محسن، قرائتی، ص ۱۰۶
- ۷۶- صف (۶۱)، آیات ۲-۳
- ۷۷- حسین، شرفی، صص ۴۱-۴۲
- ۷۸- فصلت (۴۱)، آیه ۳۳
- ۷۹- محسن، قرائتی، ص ۹۹
- ۸۰- هود (۱۱)، آیه ۸۸
- ۸۱- جواد، محدثی، عبادت و نماز، مشهد، بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۸۳ ش، ص ۱۹
- ۸۲- مزمل (۷۳)، آیات ۱-۳
- ۸۳- سید رضی، نامه ۵۳
- ۸۴- همان، صص ۱۳-۱۴
- ۸۵- محمد بن علی، ابن بابویه، الخصال، قم، جامعه مدرسین، ۱۳۶۲ ش، ج ۱، ص ۶
- ۸۶- احزاب (۳۳)، آیه ۳۹
- ۸۷- ناصر، مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ ش، ج ۱۷، ص

- ۸۸- محسن، قرائتی، صص ۱۰۴-، ۱۰۵.
- ۸۹- احمد، شم آبادی، ص ۳۷.
- ۹۰- أحقاف(۴۶)، آیه ۳۵.
- ۹۱- حسین، شرفی، ص ۵۷.
- ۹۲- راضیه، ذوالفقاری، اخلاق کاربردی مبلغ، قم، موسسه بوستان کتاب، ۱۳۹۳ ش، صص ۴۵-۴۶.
- ۹۳- عصر(۱۰۳)، آیه ۱-، ۲.
- ۹۴- مومنون(۲۳)، آیه ۳.
- ۹۵- حسن بن علی، ابن شعبه حرانی، ص ۴۰۹.
- ۹۶- محسن، قرائتی، ص ۱۲۶.
- ۹۷- حسین، شرفی، ص ۴۹.
- ۹۸- آل عمران(۳)، آیه ۱۵۹.
- ۹۹- احمد، شم آبادی، ص ۲۲.
- ۱۰۰- علی بن محمد، لیشی واسطی، عیون الحکم و المواعظ(للیشی)، قم، دار الحدیث، ۱۳۷۶ ش، ص ۱۳۴.
- ۱۰۱- محسن، قرائتی، صص ۱۱۴-، ۱۱۵.
- ۱۰۲- حج(۲۲)، آیه ۷۸.
- ۱۰۳- محسن، قرائتی، ص ۱۱۷.
- ۱۰۴- همان، ص ۱۲۶.
- ۱۰۵- محمد باقر بن محمد تقی، مجلسی، ج ۴۱، ص ۱۶۱.

۱۰۶- منافقون(۶۳)، آیه ۹،

۱۰۷- محسن، قرائتی، ص ۱۳۰،

۱۰۸- اعراف(۷)، آیه ۳۲،

۱۰۹- همان، ص ۱۳۱،

۱۱۰- محمد بن یعقوب بن اسحاق، کلینی، ج ۵، ص ۷۵،

۱۱۱- راضیه، ذوالفقاری، ص ۳۴،

۱۱۲- محسن، قرائتی، ص ۱۰۸،

۱۱۳- اعراف(۷)، آیه ۱۷۹،

۱۱۴- سید رضی، خطبه ۱۲۰،

۱۱۵- رضا علی، کرمی، روش تبلیغ، اصول، مبانی و قالب ها، قم، انتشارات افق فردا، ۱۳۸۰
ش، ص ۴۸،

۱۱۶- توبه(۹)، آیه ۱۲۸،

۱۱۷- احمد، خاتمی، ویژگی های شخصیتی مبلغان دینی، مبلغان، ۱۴۲۲ق، ش ۲۱، ص ۴۶،

۱۱۸- حسین، شرفی، ص ۶۰،

۱۱۹- هود(۱۱)، آیه ۱۱۳،

۱۲۰- حسین، شرفی، ص ۶۱.

منابع

الف- کتاب ها

* قرآن کریم، ترجمه ناصر مکارم شیرازی. قم، دارالقرآن کریم، ۱۳۷۳ ش.

* نهج البلاغه، ترجمه حسین انصاریان، تهران، پیام آزادی، ۱۳۸۹ ش.

- ۱- ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال، قم، جامعه مدرسین، ۱۳۶۲ ش.
- ۲- ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول عن آل الرسول ﷺ، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ ق.
- ۳- تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، قم، دفتر تبلیغات ایران، ۱۳۶۶ ش.
- ۴- جوادی آملی، عبد الله، سر چشمه اندیشه، قم، مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۲ ش.
- ۵- جوان آراسته، حسین، درسنامه علوم قرآنی، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۸۲ ش.
- ۶- حکیمی، محمدرضا و حکیمی، محمد و حکیمی، علی، الحیاة، احمد آرام، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۰ ش.
- ۷- دلمی، حسن بن محمد، أعلام الدین فی صفات المؤمنین، قم، مؤسسه آل البيت ﷺ، ۱۴۰۸ ق.
- ۸- ذوالفقاری، راضیه، اخلاق کاربردی مبلغ، قم، موسسه بوستان کتاب، ۱۳۹۳ ش.
- ۹- شرفی، حسین، تبلیغ دینی شاخصه ها و بایسته ها، قم، موسسه بوستان کتاب، ۱۳۸۵ ش.
- ۱۰- عباسی مقدم، مصطفی، نقش اسوه ها در تعلیم و تربیت، بی جا، مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۱ ش.

- ۱۱- قائمی، علی، در مکتب اهل بیت علیهم السلام، تهران، انتشارات جمهوری، ۱۳۸۰ ش.
- ۱۲- قرائتی، محسن، قرآن و تبلیغ، قم، مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن، ۱۳۷۷ ش.
- ۱۳- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، تهران، دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۷ ق.
- ۱۴- کرمی، رضا علی، روش تبلیغ، اصول، مبانی و قالب ها، قم، انتشارات افق فردا، ۱۳۸۰ ش.
- ۱۵- لیبی واسطی، علی بن محمد، عیون الحکم و المواعظ (للیبی)، قم، دار الحدیث، ۱۳۷۶ ش.
- ۱۶- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول صلی الله علیه و آله، تهران، دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۴ ق.
- ۱۷- محدثی، جواد، عبادت و نماز، مشهد، بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۸۳ ش.
- ۱۸- مصباح یزدی، محمد تقی، معارف قرآن (۱-۳) خدانشناسی، کیهان شناسی، انسان شناسی، قم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام، ۱۳۸۶ ش.
- ۱۹- مطهری، مرتضی، ده گفتار، انتشارات صدرا، تهران، ۱۳۸۳ ش.
- ۲۰- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ ش.

۲۱- هلالی، سلیم بن قیس، کتاب سلیم بن قیس الهلالی، قم، الهادی ایران، ۱۴۰۵ ق.

۲۲- هاشمی نژاد، سید عبد الکریم، هستی بخش، مشهد، کنکاش دانش، ۱۳۸۴ ش.

ب- مقالات

۱- خاتمی، احمد، ویژگی های شخصیتی مبلغان دینی، مبلغان، ۱۴۲۲ ه.ق، ش ۲۱.

۲- شم آبادی، احمد، صفات و ویژگی های تربیتی مبلغان از منظر قرآن کریم، فصلنامه پژوهش نامه تربیت تبلیغی، ۱۳۹۳ ش، ش ۳ و ۴.

۳- فیروزی، مرتضی، ویژگی های اخلاقی مبلغان از منظر شهید مطهری، مبلغان، ۱۳۸۵ ش.

۴- گلی زواره، غلام، مبلغ اندیشه دانش، مبلغان، ۱۳۸۴ ش، ش ۶۶.

د- سایت ها

www.rasekhoon.net

۱- راسخون

